

TEMA 9. ESPAÑA NO FRANQUISMO

I.- O FRANQUISMO: CARACTERÍSTICAS E INSTITUCIONALIZACIÓN (tema composición ABAU)

Recibe este nome o réxime ditatorial do xeneral Franco, desenvolvido entre 1939 e 1975, ano da súa morte. Franco non perdoou aos vencidos senón que impuxo a vontade do vencedor sustentada no exército, na Igrexa, en organizacións de apoio ao réxime como o Movemento Nacional (que integraba o partido único FET y de las JONS) e no aparato propagandístico do Estado. Presentouse ante os cidadáns como o salvador da España católica que, segundo el, tiña os seus principais inimigos no liberalismo, a masonería (organizacións secretas) e o comunismo.

A natureza do réxime suscita controversia entre os historiadores: identificación co fascismo, ditadura militar unipersoal baseada no nacionalismo español, réxime autoritario... En calquera caso **pódese cualificar o franquismo** como a ditadura persoal dun militar que, sen contar cunha ideoloxía elaborada, tivo a súa **fundamentación ideolóxica** no pensamento conservador e católico español, incorporou certos elementos procedentes do fascismo italiano, suprimiu os partidos políticos, os dereitos e liberdades e reprimiu calquera tipo de oposición.

En canto ao **carácter fascista** do réxime, este dotouse desde o principio de símbolos, leis e institucións fascistas, algunhas das cales permaneceron ata o final mentres outras desapareceron ao longo dos anos, especialmente desde a derrota dos fascismos na Segunda Guerra Mundial. Os **fundamentos ideolóxicos** que presentará o réxime son:

- Concentración do poder político na figura de Franco, líder indiscutible que foi chamado “Caudillo”, a imitación doutros ditadores do período de entreguerras (“Duce”, Führer”).
- Unha única opción política (“Movemento Nacional”) e sindical (“Sindicato Vertical”).
- Anticomunismo (coa Guerra Fría o franquismo reforzará este aspecto para ser aceptado polo bloque occidental).
- Antiparlamentarismo, rexeita a división de poderes e os partidos políticos.
- Nacionalcatolicismo. A igrexa católica dominou a vida social e a educación. Unha estrita moral católica impúxose no público e no privado no país.
- Defensa da unidade da patria. Tratouse de borrar calquera sentimento nacionalista (prohibición de bandeiras, linguas e himnos das diferentes nacionalidades de España).
- Militarismo. O exército foi un dos piares do réxime
- Carencia de liberdades. Control e uniformización cultural. Desde a sublevación até 1945 os españois non coñeceron ningún dereito. Desde 1945 recoñécense dereitos na teoría pero non se exercen na práctica.

Os trazos fascistas foron de gran intensidade ata 1945. Coa derrota das potencias fascistas na Segunda Guerra Mundial tratáranse de disimular; e os

cambios que ao longo do tempo foi experimentando o Réxime, viñeron pola presión internacional e polas transformacións da propia sociedade española.

1.1. AS LEIS FUNDAMENTAIS

Franco reunía na súa persoa **todo o poder do Estado, tanto a nivel civil como militar (Xefe do Estado, Xefe de Goberno e Xeneralísimo dos Exércitos)**. Tiña un poder absoluto e era presentado ante os cidadáns como un ser providencial a quen debían **“render culto”**.

A falta de legalidade democrática, pois o Réxime era o resultado dunha guerra e nacera sen constitución, sen partidos políticos e sen liberdades, cubriuse coas chamadas **LEIS FUNDAMENTAIS**. Foron 7 e promulgáronse segundo as necesidades e a evolución do réxime, o cal lles outorgaba un carácter constitucional como normas básicas da organización do Estado. Comezan a redactarse xa no transcurso da guerra (1938), elaborándose a última en 1967.

DATA	CARÁCTER DOGMÁTICO (principios ideolóxicos)	CARÁCTER ORGÁNICO (principios organizativos)
1938	FUERO DEL TRABAJO . Regula o mundo laboral	
1942		LEY CONSTITUTIVA DE LAS CORTES . Creaba as Cortes orgánicas con función deliberante e consultiva.
1945	FUERO DE LOS ESPAÑOLES . Táboa de dereitos e deberes, a modo de Carta Outorgada; quedaban rexistrados na lei pero non estaban garantidos na práctica.	LEY DEL REFERENDUM NACIONAL . Daba participación á opinión pública para sancionar as leis que decidía o xefe do Estado. Só foi empregada en 2 ocasións: para aprobar a Lei de Sucesión, en 1947, e a Lei Orgánica do Estado, en 1967.
1947		LEY DE SUCESIÓN : España quedaba definida como un reino; Franco era ratificado como xefe do Estado, establecendo os mecanismos para elixir o sucesor a título de rei.
1958	LEY DE PRINCIPIOS DEL MOVIMIENTO NACIONAL . Establece os principios inmutables do réxime: unidade de España, condición de reino católico e unidades naturais da vida social: familia, municipio e sindicato	
1966		LEY ORGÁNICA DEL ESTADO . Compendio definitivo da democracia orgánica, síntese e actualización das anteriores.

1.2. O MOVEMENTO NACIONAL

A **doutrina oficial do réxime franquista** baseouse no programa da Falanxe e dos requetés carlistas, fusionados en 1937 na **Falanxe Tradicionalista e das JONS (partido único)**. Trala derrota dos fascismos logo da II Guerra Mundial, nun intento de disimular a natureza fascista do seu réxime, a Falanxe transformouse no **Movemento Nacional**, que se converteu na única canle de

participación na vida pública dos españois, estando prohibidas todas as demais.

Tratábase dunha organización totalitaria que incluía o partido único **FET-JONS** (que perdeu influencias), a **Central Nacional dos Sindicatos Verticais** (a través da cal se neutralizaba o obreirismo), o **Sindicato de Estudiantes Universitarios** (control político universitario), a **Sección Feminina** (para formar mulleres no sentido cristián), a **Fronte de Xuventudes** (adoutramento da xuventude) e os **funcionarios e altos cargos públicos do Estado**.

Os seus principios quedaron fixados en 1958 (Lei de principios do Movemento Nacional), integrando o ideario da Falanxe e do conservadorismo católico: a unidade nacional, o nacionalcatolicismo, a participación orgánica na vida política, o sometemento dos individuos á grandeza da nación española e o intervencionismo social do Estado.

1.3. A “DEMOCRACIA ORGÁNICA”

En 1942 creáronse as **Cortes** para dar unha aparencia de organismo representativo, pero non eran soberanas nin tiñan carácter lexislativo pois estaban totalmente controladas e sometidas a Franco. Os seus membros recibiron o nome de procuradores (equivalentes aos deputados de hoxe), que representaban a elite do réxime, membros da Falanxe, alcaldes de cidades importantes, ministros, empresarios, representantes da Igrexa... todos eles coa característica común de seren afíns ao franquismo.

En 1947 creouse o **Consello do Reino**, que era a denominación dun órgano establecido pola Lei de Sucesión na Xefatura do Estado de 1947. Era o alto consello que asesoraba ao Xefe do Estado na toma de decisións da súa exclusiva competencia.

No caso dos **Concellos**, os concelleiros eran designados desde 1945: un terzo por elección dos veciños cabezas de familia, outro terzo por elección dos sindicatos locais e, o terceiro terzo, por elección dos concelleiros xa electos entre os veciños membros de entidades económicas, culturais ou profesionais da localidade ou entre veciños de recoñecido prestixio.

Este sistema foi denominado **democracia orgánica** para distinguilo dos sistemas democráticos baseados nos partidos políticos e nos dereitos individuais. A democracia orgánica consideraba que no lugar dos partidos políticos (organizacións ficticias e traidoras respecto dos seus votantes), os órganos naturais de asociación eran tres: a familia -onde se nace-, o municipio -onde se vive- e o sindicato -onde se traballa-.

A democracia orgánica completábase co recoñecemento do dereito de colaboración directa dos españois na sanción das Leis Fundamentais do Estado a través da Lei de Referendo (1945) que permitía participar a todos os homes e mulleres maiores de 21 anos, sempre que así o considerase Franco. O referendo foi empregado en dúas ocasións en 30 anos: para aprobar a Lei de Sucesión (1947) e a Lei Orgánica do Estado (1967).

1.4. LEXISLACIÓN LABORAL

En materia de lexislación laboral, en plena Guerra Civil, aprobouse o **Fuero del Trabajo** (terá rango de lei fundamental) inspirado na, na *Carta di Lavoro* da Italia fascista. Había un sindicato único que en todo momento debía estar sometido á Falanxe e polo tanto ao réxime. O sindicato agrupaba de forma obrigatoria e corporativa a obreiros e patróns nas distintas ramas da produción. Este sindicalismo, por suposto, opúñase á loita de clases e estaba baixo supervisión do Ministerio de Traballo. Prohibíase a folga, que era castigada como un delito, e o despido libre.

1.5. CONTROL SOCIAL E PROPAGANDA

Respecto á propaganda e o control social, o franquismo someteu aos españois a un control social e ideolóxico completo. Utilizouse a propaganda para exaltar a figura do Caudillo e os logros do réxime propugnando un estilo de vida acorde cos seus principios.

A censura de libros, xornais, actividades culturais etc. empobreceu enormemente a vida do país. As organizacións da Falanxe, **Fronte de Xuventudes e a Sección Feminina** encargábanse da formación ideolóxica, e nas escolas implantouse a materia **Formación do Espírito Nacional** na que se estudaba a doutrina do réxime. O único sindicato de estudantes permitido foi o **Sindicato de Estudiantes Universitarios (SEU)**. Nas escolas cantábase o *Cara al Sol* (himno falanxista) e o xugo e as frechas (símbolos da falanxe) estaban por todas partes. A Igrexa, como xa dixemos, impuxo a súa moral censurando todo aquilo que atopaba pecaminoso. O panorama cultural foi desolador se ben pouco a pouco foi xurdindo un espírito crítico.

1.6. A SUBORDINACIÓN DA MULLER

A familia foi considerada polo franquismo como a base fundamental da sociedade. Protexida polo Estado de acordo coa moral tradicional católica, a familia baseábase no matrimonio canónico indisoluble e na procreación dos fillos. Cada un dos seus membros tiña un deber específico: o home traer os recursos; a muller os labores da casa, educar e atender os fillos, perpetuar a tradición e o sistema vixente.

Na divulgación destes valores tivo un papel fundamental a **Sección Feminina**, que potenciou o modelo feminino de pasividade política e nula participación pública, xustificando que o coidado da casa e da familia eran as únicas actividades que lle correspondían por natureza. Nas escolas e institutos establecéronse materias como Fogar, Cociña, Corte e Confección...

Para o adoutramento das mulleres na filosofía do réxime creouse, en 1937, o **Servizo Social**, que obrigaba á formación teórica e á prestación de traballos sociais a todas as mulleres durante seis meses.

A partir de 1960, os cambios económicos e o crecente desenvolvemento introduciron transformacións no comportamento e na actitude con respecto das mulleres, especialmente tras a súa incorporación á educación universitaria e ao traballo remunerado fóra do fogar. Aínda así, no plano legal as mulleres seguiron sometidas a pais e maridos ata o final do franquismo.

II.- OS APOIOS DO RÉXIME

Franco contou co apoio do exército, da Igrexa e da Falanxe, que constituirán os piares do seu réxime:

- **O exército** foi sempre fiel a Franco, **columna vertebral e base do réxime**. Servirá del para manter a orde. Os **Tribunais Militares** terán xurisdición sobre delitos políticos. De feito o Estado de guerra mantívose ata abril de 1948. As voces críticas que nel xurdiron foron sempre pouco significativas.
- **A Igrexa** identificouse totalmente co réxime e puxo as bases do **nacionalcatolicismo**: o franquismo defendeu que a vida política, social e cultural estivese sometida ás directrices da Igrexa católica; en contrapartida a Igrexa converteuse en lexitimadora do réxime franquista. Esta unión de intereses e apoios mutuos deu orixe ao que se coñece como nacionalcatolicismo español
As normas de conduta da Igrexa católica foron impostas á sociedade e os seus símbolos fixéronse omnipresentes. Terá o control da educación e moi cedo xurdirán organizacións laicas, pero vinculadas á Igrexa, que teñen como obxectivo inculcar á sociedade un catolicismo moi conservador, como a **Asociación Católica Nacional de Propagandistas** ou o **Opus Dei**. Pero co paso do tempo, xurdirán sectores críticos co réxime dentro da Igrexa, sobre todo tralo **Concilio Vaticano II** celebrado entre 1962-65, que supuxo unha apertura aos novos tempos e que afectou tamén á Igrexa española. Créase por exemplo **JOC (Juventud Obrera Católica)** que se interesa polos problemas dos traballadores e participa na súa defensa.
- **A Falanxe**, morto o seu fundador **José Antonio Primo de Rivera**, someterase ao réxime e será un instrumento para manter vivos os ideais de 1936 e para controlar a sociedade. O seu poder diminuírá a partir de 1945, integrada no Movemento Nacional, e pouco a pouco quedou reducido ao entorno da organización sindical e ao Consello Nacional do Movemento.
- Tamén apoiarán a Franco os **terratenentes, grandes empresarios, banqueiros, alta burguesía e en definitiva o poder económico do país**. Asemade, gran parte das clases medias estaban do seu lado porque vían nel a representación da orde social e dos ideais católicos.
- Dentro das dúas correntes monárquicas, os **carlistas** non lle supuxeron ningún problema pero os **Donjuanistas** (partidarios de Don Juan de Borbón, fillo de Afonso XIII e herdeiro ao trono) defenderon o restablecemento da Monarquía e Don Juan acabou asinando o **Manifesto de Lausana en 1945** no que esixía a Franco a volta ao sistema monárquico.

III.- O FRANQUISMO: AS FORZAS DE OPOSICIÓN AO RÉXIME (tema composición ABAU)

1ª etapa: exilio, represión e oposición (1939-1950)

Ao remate da II Guerra Mundial, coa vitoria dos Aliados, os opositores ao réxime alimentaron novas esperanzas de que as potencias europeas

exercen presión sobre Franco. Con este fin, comunistas e anarquistas organizaron movementos de **Guerrillas (os maquis)** nalgúñas zonas de España.

Entre 1944 e 1952 a actividade guerrilleira foi moi intensa en Asturias, Galicia, León, Sistema Ibérico e Andalucía (uns 10.000 guerrilleiros aproximadamente). Nas guerrillas tiveron cabida todas as ideoloxías contrarias a Franco, pero a máis significativa foi a comunista (PCE) de quen procedía o sentido organizativo, a conciencia política e a disciplina.

En 1941 nas áreas de Galicia e León créase a Federación de Guerrillas. En Galicia, a guerrilla chegou a contar con 500 membros, e destacaron guerrilleiros como o **“Pancho”**, **“Foucellas”**, **“Piloto”** e o **“Gardarríos”**. Os movementos guerrilleiros actuaban nas zonas rurais e montañosas e contaban co apoio da poboación pero os máis deles foron eliminados pola Garda Civil, que lles aplicaba a Lei de Bandidaxe e Terrorismo (1947).

A actividade da **guerrilla en Galicia** foi excepcional no panorama español, tanto polo número de guerrilleiros, como pola súa pervivencia. A partir de 1950, e como consecuencia das consignas chegadas de Francia de que se debía abandonar a resistencia armada e concentrar a actividade na oposición política, a actividade da guerrilla descendeu considerablemente. A isto non foi allea a grave derrota sufrida no Val de Arán (outubro de 1944).

Ante a imposibilidade de derrocar a Franco mediante a acción guerrilleira, **os partidos políticos no exilio** crearon redes de actuación interna introducíndose en sindicatos e universidades aproveitando as poucas posibilidades que permitía o Réxime. Pouco a pouco, fóronse promovendo folgas nas que se mesturaban as reivindicacións políticas coas económicas. Desde 1945 a 1958 as reivindicacións foron cada vez máis frecuentes en Cataluña, Madrid e o País Vasco.

2ª etapa: recoñecemento internacional e tímida apertura do Réxime (1951-1959)

A partir da década de 1950 o **movemento estudantil** converteuse no símbolo da oposición ao franquismo. Nesta etapa, a represión mantivo a numerosos presos políticos no cárcere e seguiu perseguindo á oposición, pero producíronse as **primeiras protestas**: como o boicot aos tranvías de Barcelona en 1951 pola subida do billete, e outras foron reclamacións salariais, como a folga da minería asturiana de 1958. Así e todo, tratouse de protestas moi reducidas por temor á represión, polo que non inquietaron ao Réxime. A oposición política, exiliada e dividida entre republicanos e monárquicos, non puido derrocar a Franco

3ª etapa: inmovilismo político (1959-1973)

Os anos sesenta estiveron marcados pola intensificación da oposición, que demandaba a restauración do sistema democrático.

1. A oposición social

Dentro da sociedade xurdirán numerosos focos de oposición:

- a) **O movemento obreiro:** Fíxose forte arredor dos núcleos industriais das principais cidades. En 1962 aparece un sindicato de ideoloxía comunista, **Comisións Obreiras (CCOO)**, que será o que dirixa este descontento. Este sindicato será perseguido e declarado ilegal, e moitos dos seus membros acabarán no cárcere. Entre 1962 e 1966 prodúcese os primeiros conflitos laborais graves (Asturias, Cataluña, País Vasco) e para controlar tanto os líderes como as masas obreiras, o Réxime puxo en práctica todo tipo de medidas represivas.
- b) **A protesta universitaria:** As primeiras manifestacións de protesta apareceron en 1956 e a resposta do Goberno foi sempre dura: expedientes, detencións, suspensións de clases, peche de universidades, profesores sancionados e apartados das súas cátedras (Tierno Galván, Aranguren). Desde mediados da década de 1960 os estudantes universitarios reivindicaron a democratización da sociedade española e da Universidade. No ano 1965 desaparece o franquista **SEU (Sindicato de Estudiantes Universitarios)** e no seu sitio xurdirán outros grupos próximos ao PSOE e o Partido Comunista de España. A universidade converteuse nun foco antifranquista e non faltaron os enfrontamentos entre os grupos de ultradereita (*Fuerza Joven, Guerrilleros de Cristo*) e os de ultraesquerda (*Joven Guardia Roja, Jóvenes Libertarios*).
- c) **O distanciamento da Igrexa:** algúns sectores da Igrexa comprometéronse coa defensa das liberdades e dos dereitos humanos e participarán en organizacións políticas de esquerdas e en manifestacións en contra do réxime: en 1960, 339 sacerdotes asinan un documento denunciando malos tratos e falta de liberdades. En 1971, o cardeal **Tarancón** (arquidiocese de Madrid) é o responsable de que unha Asemblea Conxunta de bispos presente unha resolución na que solicitaba o perdón por non ter colaborado na reconciliación entre españois enfrontados na guerra civil. En 1973, un grupo de bispos solicitaron a revisión do Concordato de 1953 e a separación entre a Igrexa e o Estado, clara mostra do interese da Igrexa española por desmarcarse do réxime de Franco.

2. A oposición política

Este tipo de oposición aumenta: actividade terrorista, oposición (clandestina) no interior e aumento do número de militantes e simpatizantes da oposición no exterior.

O partidos políticos desenvolverán a oposición tanto dende o exilio como a través das súas organizacións internas clandestinas.

- Entre os partidos políticos destacou a actividade do **Partido Comunista**, no que tiveron un destacado papel figuras como **Santiago Carrillo** e as emisións clandestinas de Radio Pirenaica, que mantiña informada á oposición no interior. Pola súa parte, o **PSOE** tivo problemas de dirección e de liderado entre os socialistas no exilio (os históricos) e os do interior (os renovados) de xeito que a súa actividade foi menos intensa que a do PCE.

- O feito máis significativo da oposición política desta etapa foi a declaración que sobre España fixo o **IV Congreso do Movemento Europeo**, reunido en Múnic en xuño de 1962, e que a prensa do réxime chamou, de xeito pexorativo, “o **Contubernio de Múnic**”. Tivo lugar despois do primeiro intento español de ingresar na Comunidade Económica Europea, o cal fracasou. Participaron nel 118 políticos españois de todas as tendencias opositoras ao réxime franquista tanto do interior como do exilio (monárquicos, republicanos, democristiáns, socialistas, socialdemócratas, nacionalistas vascos e cataláns), agás o PCE. A resolución aprobada esixía aos países que quixesen entrar a formar parte dos organismos europeos ter réximes democráticos. Respondíase así á petición formulada por Franco uns meses antes para formar parte das institucións europeas. Esta reunión dos opositores ao réxime alcanzou aínda máis repercusión porque produciu a represión política máis soada da oposición de centro e dereita durante todo o franquismo. Franco, alporizado polo súbito activismo de grupos que ata entón non exerceran máis ca unha tímida oposición ao réxime dentro das fronteiras, encarcerou, deportou e exiliou aos asistentes a medida que retornaban a España.
- No anos 60 formouse a **Unión de Forzas Democráticas**, integrada por organizacións de esquerdas. Xurdiron tamén un lote de organizacións de extrema esquerda de orientación **maoísta** (seguidoras do dirixente chinés Mao-Tse- Tun) e **Troskistas** (do dirixente ruso xa morto Troski).

A execución, en 1963, de **Julián Grimau** por motivos políticos (acusado de crimes durante a Guerra Civil) fixo ver á oposición que todo continuaba igual.

Tamén nas **nacionalidades históricas** (Cataluña, País Vasco e Galicia) xorden partidos de oposición ao Franquismo ao tempo que se revitalizaban os partidos nacionalistas históricos como ERC ou o PNV. No caso de Galicia fundáronse formacións como PSG (Partido Socialista Galego), UPG (Unión do Pobo Galego) e Galicia Socialista.

3. Unha nova forma de oposición foi o terrorismo. No País Vasco, en 1959 fúndase ETA (*Euskadi Ta Askatasuna*, Euskadi e Liberdade) como unha forma radicalizada do nacionalismo vasco. Naceu dun sector das Xuventudes do PNV e do grupo estudantil EKIN, como un movemento revolucionario vasco de liberación nacional contra o réxime de Franco. Con ideas socializantes e de nacionalismo radical, a súa táctica era a loita guerrilleira e o terrorismo. O primeiro asasinato de ETA será en 1968: un garda civil durante un control nunha estrada. En 1970, ten lugar o **Proceso de Burgos** no que 16 membros de **ETA** son condenados a morte por delitos de sangue, mais ante as protestas internacionais Franco viuse obrigado a indultalos. A pena máxima foi conmutada por penas de cárcere.

O incremento da oposición ao Réxime fixo que algúns delitos se volvesen considerar como rebelión militar, o **Estado de excepción** converteuse nun recurso frecuente á vez que aumentaban as detencións e a violencia da policía.

4ª etapa: a agonía do franquismo e o incremento das forzas de oposición (1973-1975)

O **mundo obreiro e universitario** intensificaron a súa actividade a través de folgas, manifestacións e protestas agravadas pola crise económica.

No seo da Igrexa aumentaron os problemas, sendo o máis grave o caso do bispo de Bilbao Monseñor Añoveros, orixinado pola defensa que este fixo nunha carta pastoral do uso do eusquera. Foi acusado de defender posicións separatistas e en consecuencia, sometido a arresto domiciliario. O Vaticano ameazou ao presidente do goberno (Carlos Arias Navarro) coa excomunión.

No exército, a oposición estivo representada pola Unión Militar Democrática, organización fundada en 1974 que defendía que a institución militar non fose un obstáculo no camiño cara a democracia. Deste modo, o exército, principal soporte do réxime, mostraba que xa non era a institución monolítica de anos atrás, e que moitos oficiais mozos buscaban un cambio.

A actividade terrorista contribuíu ao clima de malestar social nos meses finais de 1974 e inicios de 1975 con numerosos atentados de ETA, FRAP (Frente Revolucionario Antifascista e Patriótico) e GRAPO (Grupos de Resistencia Antifranquista Primeiro de Outubro).

A oposición no exterior. En xullo de 1974, por iniciativa do líder do PCE Santiago Carrillo, constituíase en París a Xunta Democrática e en xuño de 1975 organizábase a Plataforma de Convergencia Democrática, liderada polo PSOE. Os contactos entre ambas deron como resultado a **Plataxunta** (outubro 1975). Paralelamente, o PSOE resolvía a crise aberta entre os afiliados do interior e os do exilio coa elección de Felipe González como secretario xeral.

A pesar de todo, o réxime non cedía. As penas de morte seguían ditándose mentres que as peticións de clemencia chegaban de todas as instancias: bispos, Papa, diversos gobernos estranxeiros... pero ningunha foi escoitada.

IV.- O FRANQUISMO: POLÍTICA ECONÓMICA (tema composición ABAU)

Primeira etapa (1939-1950). Illamento internacional e bloqueo económico

A Guerra Civil deixara o país totalmente desfeito e durante as primeiras décadas, ata finais de 1950, Franco aplicou unha **POLÍTICA ECONÓMICA AUTÁRQUICA**. A vitoria de Franco coincidiu co inicio da Segunda Guerra Mundial, e as simpatías dos novos gobernantes estaban ao lado de Alemaña. España declarouse non belixerante pero enviou a “División Azul” para apoiar a Alemaña na fronte rusa. Por iso, a derrota deste país deixou a España malparada e illada. Trala Segunda Guerra Mundial, os vencedores intentaron provocar a caída do franquismo, identificado coas ditadura italiana e alemá, acabadas de derrotar. Entre 1946 e 1948, a retirada dos embaixadores e o peche da fronteira franco-española supuxeron o illamento do país. Esta condena política implicou tamén un bloque o económico, decisión que agravou as condicións de vida que xa eran abondo difíciles. A escaseza de produtos de primeira necesidade (alimentos, roupa, combustible) foi maior, e só se conseguían mediante as cartillas de racionamento que asignaban a cada

familia ou persoa unha cantidade de aceite, azúcar, arroz, patacas, etc. O réxime creou a través do **Auxilio Social**, institución financiada a base de doazóns de xente acomodada, comedores para nenos e xente moi necesitada. Impuxéronse as **cartillas de racionamento** a través das cales se controlaba a cantidade que cada familia podía adquirir de certos alimentos básicos como carne, azúcre, arroz etc..

España estaba obrigada a consumir case exclusivamente o que producía: este tipo de política económica coñécese como **autarquía**. A década de 1940 estivo marcada polo desabastecemento dos produtos de primeira necesidade, e por iso estes anos son coñecidos como os “anos da fame”. Ao mesmo tempo que o racionamento xurdiu un mercado negro (comercio ilegal de artigos suxeitos a racionamento), coñecido popularmente como **estraperlo**, onde se podían atopar produtos en abundancia pero a un prezo moito máis caro. A xente acomodada abastecía-se nel e os *estraperlistas* puideron así enriquecerse.

Na agricultura foron características desta etapa o descenso da produción debido á escaseza de abonos, a falta de maquinaria, a baixa produtividade e a redución da superficie cultivada, o que explica os problemas no abastecemento de alimentos.

Na industria seguiu-se a política intervencionista e de ferozes restricións legais aos investimentos estranxeiros. Creouse o Instituto Nacional de Industria (INI, 1941) para o control da produción dos sectores industriais básicos, e do que o Estado era o maior inversor e promotor. A dependencia tecnolóxica do estranxeiro dificultaba que se lograra o obxectivo fundamental da política industrial oficial: a redución drástica das importacións.

Segunda etapa: inicios de liberalización económica (1951-1959)

Tralo remate da 2ª Guerra Mundial e o inicio da Guerra Fría, o **anticomunismo de Franco** pasou a ser ben visto polos países occidentais, especialmente por EE.UU. (Todo depende de cómo se mire: EE.UU. comezou a considerar a Franco máis como un líder anticomunista que como xefe dun Estado fascista). Así, en 1951, recupéranse as relacións diplomáticas con este país e regresa a España o embaixador norteamericano. En 1950 a ONU revoga a condena ao réxime de Franco e iníciase o **ingreso en organismos internacionais: FAO** en 1951, **UNESCO** en 1952, **ONU** en **1955**.

Franco simulaba reformas, mais cómpre sinalar que todo continuaba igual: os principios do réxime eran inamovibles.

En 1953 asinábase o Pacto de Madrid con EE.UU que contiña acordos de asistencia económica, axuda mutua para a defensa e subministracións de material de guerra. España cedía a EE.UU catro bases militares (unha naval en Rota –Cádiz- e tres aéreas en Torrejón de Ardoz –Madrid-, Morón de la Frontera –Sevilla- e Zaragoza). A cambio España recibía pequenas axudas incluídas no Plan Marshall. Ademais, os acordos cos Estados Unidos serviron para iniciar a regularización das relacións diplomáticas e comerciais de España cos países do bloque occidental.

A **mellora económica** da década de 1950 aliviou a miseria xeneralizada e o racionamento foi suprimido en 1952. Grazas ás boas colleitas dos primeiros anos da década, foi posible dispoñer de excedentes agrícolas, situación que permite a supresión da cartilla de racionamento do pan. Ademais, os acordos con EE.UU. aportaron importantes cantidades de divisas, materias primas, fontes de enerxía e bens de equipo. En 1955, dezaseis anos despois de rematar a guerra, o nivel de vida dos españois igualou ao de 1936.

Franco nomeou en 1957 un novo goberno cunha orientación distinta. É o goberno dos **tecnócratas do Opus Dei**, integrado por ministros politicamente moi conservadores pero que tiñan unha preparación técnica superior aos habituais ata este momento. Entre os tecnócratas destacou **López Rodó**, que impulsou a modernización da administración.

Optaron por poñer fin á **Autarquía Económica** e desde 1957 adoptaron unha economía liberal que conectaba máis á Ditadura cos países estranxeiros

Pódese dicir que en 1959 España deixaba atrás o período que se denominou como “unha longa posguerra (1939-1959) e que inclúe as dúas primeiras etapas do franquismo.

Terceira etapa: desenvolvemento económico. O Desarrollismo (1959-1973).

A entrada no goberno dos **tecnócratas** levou á toma de conciencia do insostible que era a situación económica e comezaron a romper coa política autárquica franquista dominante ata entón. **O Plan de Estabilización de 1959** pon fin ao período da **autarquía económica** e contou coa aprobación dos organismos internacionais. Puxo en práctica unha serie de medidas orientadas a controlar a inflación, que consistiron basicamente en:

- Reducir créditos ao sector privado, suprimir subvencións fiscais a empresas públicas e axustar gastos e ingresos do Estado
- Redución do gasto público e conxelación dos salarios de funcionarios. Modérase o crecemento salarial en xeral. Tamén se reduce a intervención do Estado na economía.
- A liberalización dos investimentos estranxeiros e do comercio exterior.

En 1962 créase a Comisaría do Plan de Desenvolvemento, dirixida por **Laureano López Rodó**, que pon en marcha tres **Plans de Desenvolvemento Económico e Social**. O **balance** dos devanditos plans foi:

- Centráronse na industria facendo medrar certos sectores como o do automóbil, a siderurxia e a química.
- As zonas máis beneficiadas foron Cataluña, País Vasco, Valencia e Madrid.
- As melloras no transporte ferroviario e por estrada foron insuficientes para superar as deficiencias e posibilitar un crecemento maior e máis harmónico.
- A creación de emprego foi escasa.

En definitiva, os maiores logros dos plans de desenvolvemento foron dotar á iniciativa privada de infraestruturas (electrificación, refinerías, estradas...) e materias básicas (aceiro, carbón...) que contribuíron ao crecemento industrial.

As transformacións económicas da década de 1960 provocaron a **crise da agricultura tradicional**, baseada en abundante man de obra, baixos salarios, oferta escasa e mercado exíguo e pouco diversificado. As oportunidades que ofrecía o traballo na industria estimularon o **éxodo rural**, que provocou un descenso na man de obra campesiña, o que fixo aumentar os salarios.

Os empresarios agrícolas para manter e/ou mellorar os seus beneficios iniciaron un **proceso de mecanización e uso de fertilizantes**. Isto reduciu a man de obra e intensificou o éxodo. **A poboación agraria reduciuse** en case 2 millóns de persoas. Ademais, a mellora do nivel de vida deu lugar á **diversificación na demanda de comestibles**. O Goberno estimulou a **concentración parcelaria** e o **regadío**. Moitas pequenas explotacións desapareceron, mentres que as verdadeiras empresas agrarias melloraron a súa produtividade.

Outros factores que influíron neste crecemento económico, cualificado como “milagre económico” foron:

1. Cambios demográficos: o ciclo económico favorable permitiu un forte crecemento da poboación: nos anos sesenta fálase dun boom da natalidade ou *baby boom* que incrementou notablemente a poboación.

2. A emigración. O forte crecemento da poboación favoreceu a emigración, a cal foi de dous tipos:

- **Interior ou “éxodo rural”:** dende Castela, Extremadura, Andalucía, Galicia cara ao País Vasco e Cataluña. Con este tipo de migración deixouse atrás o carácter marcadamente rural e España convértese nun país urbano e cada vez máis terciarizado.
- **Exterior:** péchase o ciclo da emigración ultramarina para comezar o fluxo migratorio europeo, cara a países como Alemaña, Francia, Suíza ou Bélxica. O ciclo económico favorable que se vivía na economía europea durante a década de 1960 fixo posible a emigración de grandes cantidades de traballadores españois (galegos, andaluces, extremeños) a eses países, mandando para aquí o diñeiro que alí gañaban.

3. O investimento estranxeiro: a liberalización do mercado permitiu o investimento de empresas estranxeiras en España (Peugeot, Nestlé...)

4. O turismo: será tamén outro factor clave que inflúa no crecemento económico. O desenvolvemento económico de Europa occidental e setentrional permitiu aos europeos gozar dun maior nivel de vida no que estará presente o turismo. Os recursos naturais de España (sol e praia) así como os baixos prezos farán que en 1974 España reciba máis de 34 millóns de turistas. O turismo terá gran importancia na estrutura urbana e desenvolvemento económico do litoral mediterráneo e dos arquipélagos. Así mesmo, o turismo será unha das máis importantes fontes de ingresos, axudando a equilibrar a balanza de pagos, xa que a balanza comercial era deficitaria.

CONSUMISMO E APERTURISMO

O maior nivel económico permitiu aos fogares españois dotarse dos novos electrodomésticos (frigorífico, lavadora, televisión, teléfono). Este novo “**consumismo**” incentivou a demanda e fixo medrar a industria de bens de consumo. O **SEAT 600** pasou a ser a principal aspiración das familias de clase media e converterase no símbolo de toda unha época, permitindo a moitos cidadáns **viaxar e ir de vacacións**.

A **sociedade de consumo** favoreceu **certa apatía política**, pero tamén a nova sociedade resultaba incompatible cunha ditadura fundamentada nunha sociedade rural e atrasada. Pouco a pouco irán aparecendo **manifestacións culturais opostas ao réxime**.

BALANCE DA EVOLUCIÓN ECONÓMICA: PAÍS INDUSTRIALIZADO PERO NON DESENVOLVIDO

- O réxime de Franco foi unha Ditadura ao longo de toda a súa existencia.
- A nivel económico, aínda que España se converteu nun país industrializado, seguía habendo numerosas desigualdades. Xunto ás áreas industriais e turísticas, que tiñan un mellor nivel de vida, había outras dedicadas á agricultura nas que persistía o subdesenvolvemento e de onde partían os emigrantes cara a outros países.
- A pesar do aumento do nivel de vida, os servizos públicos seguían sendo moi escasos e os traballadores estaban en moitos casos desprotexidos
- Gran parte da poboación continuaba a ter un escaso nivel cultural e isto supoñía tamén un freo para a economía.
- A meirande parte da tecnoloxía seguía sendo importada.

Como consecuencia de todas estas accións (industria, turismo, agricultura ...) o ritmo de crecemento da economía española entre 1960 e 1975 non ten comparación con ningún outro período da historia: triplicouse a renda nacional, o PIB creceu un 7% e a *renda per cápita* duplicouse. De aí que se fale de “milagre económico”. España converteuse nun país industrializado e a poboación dedicada á agricultura descendeu enormemente.